

**ბერძნული მემუარული ლიტერატურა
და საქართველო 1890-1920 წლებში
Greek Memoirs and Georgia in the 1890s-1920s**

**მედეა აბულაშვილი
Medea Abulashvili**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

**ეკა ჭყოიძე
Eka Tchkoidze**

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

აბსტრაქტი: ომის ერთ-ერთი ყველაზე შემზარავი შედეგი მშვიდობიანი მოსახლეობის იძულებაა დატოვოს საკუთარი საცხოვრებელი და ეძებოს თავშესაფარი. ლტოლვილობა, შეიძლება ითქვას, ყველაზე მძიმე და ტრაგიკული მიგრაციული პროცესია. მე-20 საუკუნის მსოფლიო ისტორია ლტოლვილობის ბევრ შემთხვევას იცნობს. ეს პრობლემა უცხო არაა არც თანამედროვე მსოფლიოსთვის. ლტოლვილისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი და სასიცოცხლოდ აუცილებელია სტუმართმოყვარე ქვეყნის პოვნა, რომელიც, თუნდაც დროებით, მას თავშესაფარს მისცემს, გამოკვებავს, სამედიცინო დახმარებას გაუწევს და შემდეგ უზრუნველყოფს ლტოლვილის გადაყვანას მისთვის სასურველ ქვეყანაში. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში უამრავი პრობლემისა და გამოწვევის წინ იდგა, 1920-23 წლებში მას თურქეთიდან დევნილი პონტოელი ბერძნებისთვის ზურგი არ შეუქცევია. საქართველოს მაშინდელი დახმარების შესახებ არაერთმა ბერძენმა დაწერა თავის მოგონებებსა თუ მემუარებში. ზოგი ნაშრომი ცნობილი და თარგმნილია, ზოგიც - ნაკლებ ცნობილი ან სრულიად უცნობი. ერთ-ერთი მათგანია პონტოს აქტივისტის, ექიმი თეოფილაქტოს თეოფილაქტოსის/

Θεοφύλακτος Θεοφύλακτος (1885-1962) მემუარები „ჩაუქრობელი ცეცხლის ირგვლივ“ (Γύρω στην άσβεστη φλόγα, პირველად დაიბეჭდა 1958 წელს). ქართულად ის არასდროს თარგმნილა და არც არასდროს გამხდარა საგანგებო კვლევის ობიექტი. 7 თავისგან შემდგარ, დაახლ. 500 გვერდიან ნაშრომს ბევრი უნიკალური ფოტო ახლავს დანართად. მე-2 თავის სათაურია „ბათუმი - პუნქტი, სადაც გადატანილ იქნა ბერძნულ-პონტოური ეროვნული მოძრაობა“. მასში საუბარია იმ სტუმართმოყვარე გარემოზე, რომელიც პონტოელმა ბერძნებმა საქართველოში ჰპოვეს.

მოხსენებაში მიმოვიხილავთ ზემოაღნიშნულ მემუარებში წარმოდგენილ მასალას. საქართველოსთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან ინფორმაციას ბერძნულიდან ქართულად ვთარგმნით. გავანალიზებთ იმ მოვლენებსა თუ გარემოებებს, რომლებმაც პონტოელი ბერძნები აიძულა თავიანთი საცხოვრებელი დაეტოვებინათ და საბერძნეთში საბოლოოდ დაფუძნებამდე დროებით თავშესაფრად საქართველო აერჩიათ.

საკვანძო სიტყვები: ბათუმი, პონტოს დამოუკიდებლობა, ლტოლვილები, თეოფილაქტოსი, სამუილიდისი.

Abstract: The 20th-century world history faced many times different waves of refugees: from different countries to different directions. During and after the World War 1 Georgia had many difficulties gaining and maintaining her freedom. Despite that she generously offered all necessary services to the refugees from Pontus in 1920-1923 and later. There are various memoirs, diaries or other sources written by eye-witness Greeks who describe their experiences being refugee or helping them in Georgia. Some of them are well-known, some of them less-known and some of them completely unknown to Georgian audience. Theophylactos Theophylactos (1885-1962) is one of the unknown authors. His memoirs entitled “Γύρω στην άσβεστη φλόγα” (“Around the inextinguishable flame”), a bulky edition with more than 500 pages, was published in Thessaloniki in 1958. After 36 years since he left Geor-

gia, he precisely describes events happened before 1922. Among 7 chapters of the book the second is dedicated exclusively to Georgia (specifically, to Batumi) and bears a title: "Batumi, the place where the Greek-Pontic national activity was moved". In addition to it, in other chapters Georgia is mentioned many times.

In Batumi Theophylactos was actively involved in political activities for Pontus independence (in 1914-1922). Some sessions of the National Council of Pontus took place there. So he inserted in his work all documents ratified by this Council. Besides "documental" character, in the "Around the inextinguishable flame" many emotional passages can be found. According to it, Georgians were very friendly to Greeks and author's love and gratitude to Georgia is underlined many times. Consequently, this work is an important source for many aspects of political, social and economic life of both Pontus and Georgia but at the same time, it is full of literary means which reveal author's sensitivity.

Theophylactos visited Batumi in 1897 for the first time at his 12. By that period his father worked there and he asked his relatives to send a small boy to him. It is evident that he was very successful with a broad circle of friends and employees. Exactly that year a war between Greece and Turkey (due to the so called "Cretan question") broke out. It is especially interesting how author's childhood memories are imprinted in the work. This information is also important for diaspora studies in Batumi at the end of the 19th century.

From historical point of view, the most important part of the "Around the inextinguishable flame" deals with the events of 1914-1920. Both Greek and Georgian studies can be benefited from these passages. A Georgian translation of all important information, as well as of parts where author's emotions towards Georgia are revealed, is provided in the article.

Another author discussed in the paper is Christos Samouilides (Χρίστος Σαμουιλίδης), an author of the novel "Στους Πέντε Ανέμους του Καυκάσου" ("In Five winds of the Caucasus"). In some points it completes the passages provided by Theophylactos. Samouilides' work is not documental. Although, emotional aspects, the hospitality provi-

ded by Georgia to the Pontus' Greek refugees and other details are in absolute tune with the evidence provided by Theophylactos.

Keywords: Batumi, Pontus Independence, Refugees, Theophylactos, Samouilides

ომის ერთ-ერთი შემზარავი შედეგი მშვიდობიანი მოსახლეობის იძულებაა დატოვოს საკუთარი საცხოვრებელი და ეძებოს თავშესაფარი. ლტოლვილობა, შეიძლება ითქვას, ყველაზე მძიმე და ტრაგიკული მიგრაციული პროცესია. მე-20 საუკუნის მსოფლიო ისტორია ლტოლვილობის ბევრ შემთხვევას იცნობს. ეს პრობლემა უცხო არაა არც თანამედროვე მსოფლიოსთვის. ლტოლვილისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელი სტუმართმოყვარე ქვეყნის პოვნაა, რომელიც, თუნდაც დროებით, მას თავშესაფარს მისცემს, გამოკვებავს, სამედიცინო დახმარებას გაუწევს და შემდეგ სასურველ ქვეყანაში გადაიყვანს.

საქართველო მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში უამრავი პრობლემისა და გამოწვევის წინაშე იდგა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, 1920-23 წლებში თურქეთიდან დევნილი პონტოელი ბერძნებისთვის ზურგი არ შეუქცევია. ქვეყნის მხრიდან მაშინდელი დახმარების შესახებ არაერთმა ბერძენმა დაწერა თავის მოგონებებსა თუ მემუარებში. ზოგი ნაშრომი ცნობილი და თარგმნილია, ზოგიც - ნაკლებ ცნობილი ან სრულიად უცნობი. საკვლევ და ქართული საზოგადოებისათვის უცნობ ტექსტებს შორისაა თეოფილაქტოს თეოფილაქტოსის/ Θεοφύλακτος Θεοφύλακτος (1885-1962) მემუარები. ჩვენი ყურადღება მისი ცხოვრების საქართველოსთან დაკავშირებულმა ეპიზოდებმა მიიპყრო.

მემუარების ავტორი პონტოს ერთ-ერთი გამორჩეული ფიგურაა - თავისუფლებისათვის მებრძოლი აქტივისტი, რეგიონის ლტოლვილთა დიდი მხარდამჭერი და გულშემატკივარი, პოლიტიკოსი და ექიმი. ცხოვრების ერთ-ერთ ეტაპზე, ის საბერძნეთის რესპუბლიკის ისტორიაში ყველაზე ცნობილი პოლიტიკური ფიგურის, რამდენჯერმე არჩეული პრემიერ-მინისტრ ელეფთერიოს ვენიზელოსის (1864 -1936) კაბინეტის წევრი ხდება (1929 წელს) და

თრაკიის რეგიონის მინისტრის პორტფელს იკავებს. (Εγκυκλοπαίδεια, 2007, გვ. 433).

ამგვარი ადამიანის მოგონებები, როგორც წესი, საყურადღებოა ხოლმე მისი ავტორიტეტის, წონის, მოვლენებში უშუალო ჩართულობის გათვალისწინებით, თუმცა, თეოფილაქტოსის მემუარებს სხვა ფაქტორიც გამოარჩევს: ავტორი მოგონებებს ურთავს დოკუმენტებს საკუთარი არქივიდან - ოქმებს, ფოტო მასალას, აქტების მთლიან ტექსტებს, დეტალურ რუკებს (მაგალითად, პონტოს რეგიონის რუკას, სადაც ყველა სოფელია დატანილი) და, ფაქტობრივად, გვთავაზობს „მემუარებს წყაროების თანხლებით“. მსგავსი რამ არცთუ ხშირია მემუარულ ლიტერატურაში და ამ საკითხებით დაინტერესებული მკვლევრისთვის ნამდვილი მონაპოვარია. ამასთან, ხაზგასასმელია, რომ თეოფილაქტოსის მოყვანილი ფაქტები და თარიღები, რომლებიც სხვა წყაროებშია გადამონმებადი, როგორც წესი, ცდომილების გარეშე დასტურდება. ეს კი მისი მემუარების, როგორც ისტორიული წყაროს სანდოობას უთუოდ ზრდის და ავტორის სკრუპულოზურობასა თუ კეთილსინდისიერებაზე მიუთითებს.

„ჩაუქრობელი ცეცხლის ირგვლივ“ (Γύρω στην άσβεστη φλόγα) - ასე ჰქვია თეოფილაქტოს კ. თეოფილაქტოსის 7 თავისგან შემდგარ, დაახლოებით 500 გვერდიან მოგონებების წიგნს, რომელიც პირველად 1958 წელს დაიბეჭდა. ჩვენ 1997 წლის გამოცემას ვეყრდნობით, რომელიც ავტორის შვილმა, ასევე ექიმმა, ანა თეოფილაქტუმ მამის პირადი არქივის ფოტოებით კიდევ უფრო გაამდიდრა. მოგონებები პონტოს ეროვნული საბჭოს პრეზიდენტს ვასილიოს იოანიდისს ეძღვნება.

მემუარების მე-2 თავის სათაურია „ბათუმი - პუნქტი, სადაც გადატანილ იქნა ბერძნულ-პონტოური ეროვნული მოძრაობა“. ბათუმსა და იქ მოღვაწე ბერძენ აქტივისტებზე საუბარი ნაშრომის სხვა თავებშიც გრძელდება. ბუნებრივია, ავტორი პონტოელ მებრძოლთა სტრატეგიებსა და გადაადგილებებზე ამახვილებს ყურადღებას. შესაბამისად, ნაკლებად ჩანს იმჟამინდელი ბათუმური ყოფა-ცხოვრების კადრები, ადგილობრივ ქართველებთან კომუნიკაციის ეპიზოდები, მაგრამ, ამაზე მეტად საყურადღებო და

მნიშვნელოვანი ჩვენთვის შეიძლება ე. წ. შეფასებითი ნაწილი იყოს - როგორ აღიქვამს ავტორი დამხვდურ ქვეყანასა და ხალხს.

„გზიდი, ბნელი და გაუსაძლისი ღამე გავათენეთ. დაუსხულებელ ვნებათაღვრვას ჩვენი სუდი გამოეფიჭა და დაემწუხებინა. განთიადმა იმედი შეგვძინა და ყველაფრის გააზრებას შევუდექით. ვიმყოფებოდით ჩვენდამი სტუმართმოყვარე და საოცხად ქვედმოქმედ ქვეყანაში - მშვენიერ საქაჩთვეროში. სწოხედ იქ გავგზიყა ომის ცუნამიმ გზიდი სიზმხის შემდეგ, ხომელიც თუხქუდი უღრისგან გათავისუფლებას გვპიხებოდა.“ (Θεοφύλακτου, 1997, 9).

ამ ღამიდან ზუსტად 30 წლის შემდეგ, როცა თეოფილაკტოსი ბრძოლის, ტკივილის, შვებისა და იმედის დღეებს ქაღალდს უზიარებდა, ავტორის ემოცია არ იქნებოდა ცხელი და მძაფრი. პირიქით, ფაქტებიდან რამდენიმე ათწლეულის დისტანცირებით, პოლიტიკური მოვლენების, განვლილი გზის, გარემოსა თუ გარემოებების შეფასება-გადაფასებისას, ის უფრო ნეიტრალური და ობიექტური უნდა ყოფილიყო. სწორედ საკუთარი ცხოვრების ამ პერიოდში წერს თეოფილაკტოსი, რომ *„საქაჩთვერო სტუმართმოყვარე და საოცხად ქვედმოქმედი ქვეყანა იყო“*. ამას აღნიშნავს პოლიტიკოსი, რომელიც ყველაზე კარგადაა ინფორმირებული როგორ ექცეოდნენ პონტოდან წასულ ბერძნებს სხვა რეგიონებში (მათ შორის, საბერძნეთში, სადაც მიმღებლობის დიდი პრობლემა იყო); ამას წერს ექიმი, რომელმაც კარგად იცის ჰუმანიზმის ფასი, და ყოფილი მებრძოლი, რომელიც მშვენივრად აცნობიერებს შეფარების, მხარდაჭერისა და ნუგეშის მნიშვნელობას. ხაზგასასმელია, რომ დამხვდური ქვეყნის სტუმართმოყვარეობა და ჰუმანურობა უფრო ფასეულია მაშინ, როცა ადგილობრივი მოსახლეობა თავადაა გასაჭირში. აქ შეუძლებელია არ მოვიყვანოთ სიტყვები სხვა ბერძენი ავტორისა, რომელიც მხატვრულ ნაწარმოებში ასახავს იმავე პერიოდს, რომელსაც თეოფილაკტოსი მემუარებში გვიხატავს - ხრისტოს სამუილიდისის კავკასიაზე დაწერილ რომანშიც პონტოელი ლტოლვილების ოჯახთა შეფარების სცენები, უცხო გარემოში დაცულობის განცდა და საქართველოსადმი მადლიერების შეგრძნებაა გადმოცემული:

„საქაჩთვეროს ხედისუფლება ყველა ოჯახს თითო პუხს უხიგებდა, ხაც მაშინ გადაჩვენას ნიშნავდა. ღვოღვიდები მაღიანად შეექცე-

ოდნენ და დოცუდობდნენ იმ კუთხიურად ადგილისთვის, რომედმაც ზეცუიხი მანანათი დააპუხა ისინი, იმისდა მიუხედავად, რომ ადგილობრივებს თავად ახ ჰყოფნიდათ სასმელ-საჭმელი“. (Σαμουηλίνης, 2001, 377).

მოკლედ მიმოვიხილოთ ის მოვლენები თუ გარემოებები, რომლებმაც პონტოელი ბერძნები აიძულა თავიანთი საცხოვრებელი დაეტოვებინათ და, საბერძნეთში საბოლოოდ დაფუძნებამდე, დროებით თავშესაფრად საქართველო აერჩიათ:

პონტოს რეგიონის ბერძნები (შავი ზღვის სამხრეთი სანაპირო ზოლი და მიმდებარე ტერიტორია) მე-19 საუკუნეში განსაკუთრებით გააქტიურდნენ პოლიტიკურად. ეს განპირობებული იყო საუკუნის პირველ მეოთხედში ბერძნების ოსმალეთის წინააღმდეგ აჯანყებით კონტინენტურ საბერძნეთში, საბერძნეთის დამოუკიდებლობის გამოცხადებით 1822 წელს და მისი, როგორც სუვერენულ სახელმწიფოდ აღიარებით 1830 წელს. პონტოს ბერძნებიც ელტვოდნენ ოსმალეთის იმპერიიდან გათავისუფლებას; მათი ნაწილი მხარს უჭერდა საბერძნეთთან მიერთებას, ხოლო ნაწილი - პონტოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობას. ეს მოძრაობა განსაკუთრებით გააქტიურდა მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში. პონტოს დამოუკიდებლობის იდეამ გააერთიანა რეგიონის ბერძნების აბსოლუტური უმრავლესობა. ისინი ამ მიმართულებით არც ფინანსებს იშურებდნენ და არც ინტელექტუალურ რესურსს. ცოტამ თუ იცის, რომ ამ ბრძოლის ეპიცენტრი, ხელსაყრელი მდებარეობისა და პირობების გამო, არაერთხელ იქნა გადატანილი ტრაპიზონიდან ბათუმში. თეოფილაქტოსიც, როგორც ამ მოძრაობის აქტივისტი, პონტოელი ბერძნების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ინტერესებიდან გამომდინარე, გარკვეული პერიოდი ბათუმში სახლობდა. თუმცა, როგორც მემუარებიდან ირკვევა, ამ ბრძოლამდეც მისი ცხოვრება რამდენჯერმე დაუკავშირდა ბათუმს.

პირველად მემუარების ავტორი ბათუმს 12 წლის ასაკში, 1897 წელს სწევია, რაზეც წიგნის პირველსავე თავში საუბრობს. დედით ობოლს ბებია ზრდიდა პონტოს სოფელ დიდ ციტიში. ბათუმში მცხოვრებ მამას, სწორედ ამ პერიოდში, ნათესავებისათვის წერილით უთხოვია, პატარა თეოფილაქტოსი მაჩვენეთო. ბიჭის ჩაყვანა ოჯახის ახლობლებმა იკისრეს. ავტორი დაწვრილებით

აღწერს ჯერ ტრაპიზონში, იქიდან კი ბათუმში (გემის მფლობელ კომპანიასაც კი ასახელებს - Θειοψλάκτου, 1997, გვ. 17) ჩასვლის ამბავს. არ აკონკრეტებს, რა საქმიანობას ეწეოდა მამამისი ბათუმში, მაგრამ აშკარაა, რომ წარმატებული იყო და, თეოფილაკტოსის მოწმობით, კარგი სანაცნობო წრეც ჰყავდა. შვილს იგი ბათუმში თავის დაქვემდებარებულ მოხელეს ახვედრებს, მომვლელს აუყვანს და 9 თვის მანძილზე სასტუმროს უქირავებს (სასტუმროს სახელი მოხსენიებული არაა).

თეოფილაკტოსის რამდენიმეთვიანი ბათუმური ცხოვრება დაემთხვა საბერძნეთ-ოსმალეთის 1897 წლის ომს, რომლის განწყობა, ექო თუ ანარეკლი ბათუმშიც მთელი სიმძაფრით იგრძნობოდა თურმე. „დიდი იყო ენთუზიაზმი და მოძიება კავკასიის ბერძნებს შოხის: ბევრი იყო საბერძნეთში საბერძნედად მოხადისეც წასვლის მსუხვედრი... ვხედავდი სასტუმროდან, სასტუმროს გეხასიდან, სანაპიროდან, ხომელიც ახდოს იყო, ამ ენთუზიაზმს. ხამდენიმე თვეში ესეც გაქრა“ (Θειοψλάκτου, 1997, გვ. 17) - აღნიშნავს დანაწევრებით ავტორი.

ამის შემდეგ, პატარა თეოფილაკტოსი პონტოში ბრუნდება და ტრაპიზონის სკოლაში შედის. არდადეგებზე (გიმნაზიის მე-3 და მე-4 კლასის), სოფლის ნაცვლად, მამამისთან ჩადის ხოლმე ბათუმში. ამ დროისათვის ბათუმს თურმე თეოფილაკტოსის არაერთი თანასოფლელი სტუმრობს, რომლებიც მამას ემეგობრებიან და მასაც ყოველთვის ნახულობდნენ ხოლმე. (Θειοψλάκτου, 1997, გვ. 21). ნათელია, რომ მე-20 საუკუნის დასაწყისში ბათუმში პონტოელი ბერძნების დიდი და აქტიური მიმოსვლაა. მამის წარმატებული მდგომარეობა და გავლენებიც ადასტურებს, რომ აქ მათ სარფიანი და შემოსავლიანი სამსახური ეგულებათ.

1914 წლიდან თეოფილაკტოსის ბიოგრაფიაში (Θειοψλάκτου, 1997, გვ. 8-9) მორიგი ბათუმური პერიოდი იწყება. პირველი მსოფლიო ომის გამო, თურქეთი საყოველთაო მობილიზებას აცხადებს და როგორც ჩანს, ოსმალურ ჯარში მსახურებისათვის თავის არიდების მიზნით, თეოფილაკტოსი ტრაპიზონს ტოვებს და ბათუმში ჩადის.

პირველი მსოფლიო ომის დროს, თეოფილაკტოსმა მცირე პერიოდი თბილისშიც გაატარა. კავკასიის ხაზზე საომარი მოქმედე-

ბების გააქტიურებისას, კრასნოდარში (მაშინდელ ეკატერინოდარში) გაიხიზნა ცოლთან და მცირეწლოვან შვილთან ერთად, მაგრამ იქ დიდხანს არ გაჩერებულა. 1914 წლის დეკემბერში თბილისიდან, ბერძენი კონსულისგან დეპეშა მოუვიდა, რომელიც მას წმ. სინოდის (წითელი ჯვრის) საავადმყოფოში განაწილების შესახებ ამცნობდა. ფორმალობების მოსაგვარებლად თეოფილაქტოსი პეტერბურგში უნდა ჩასულიყო, სადაც მან 3 თვე დაჰყო (1918 წლის იანვრიდან მარტამდე). ზუსტად ეს დრო დასჭირდა მოძრავი საავადმყოფოს მოწყობასა და აღჭურვას, რომელიც საქართველოსთვის იყო განკუთვნილი. სხვას ვის ანდობდა ბერძნული სახელმწიფო ამ მისიას, თუ არა მას - ათენის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტისა და პარიზის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულს, რომელსაც ამ დროისათვის ტრაპიზონში უკვე დაეარსებინა საკუთარი კლინიკა და გაჭირვებულებისადმი თანადგომით სახელიც გაეთქვა. მოძრავი საავადმყოფო, 1915 წლის მარტში, თეოფილაქტოსის თაოსნობით, პეტერბურგიდან თბილისში სპეციალური მატარებლით ჩამოიტანეს. იმ წლის აღდგომა ექიმმა პეტერბურგში გაატარა და ამის მერე გამოემგზავრა თბილისისკენ. თხრობას პირველი პირის მრავლობითში განაგრძობს, მაგრამ თანმხლებ პირებს არ ასახელებს. მგზავრობას 11 დღე დასჭირდა: „თბილისში დაჯიჩით ეხთი თვე. მოვახეხე ბათუმში ჩასვდაც], ჩემს ოჯახთან და ისევ დავბეხენდი [თბილისში]“ (Θεοφύλακτου, 1997, გვ. 43).

მემუარების თანახმად, თბილისში ბერძენ ექიმზე წმინდა სინოდმა იზრუნა. „იქაუხ ეპისკოპოსს, ქახთვედს, ძადიან უყვახდა ბეხძნები“ - წერს თეოფილაქტოსი. მართალია, არ აკონკრეტებს ბერძნების მოყვარული ეპისკოპოსის ვინაობას, მაგრამ უფრო მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვანვდის: „ძადიან უყვახდა ბეხძნები, ისევე ხოგოხც ყვედა ქახთვედს“. ამას ერთმნიშვნელოვნად აღნიშნავს ეროვნებით ბერძენი, პონტოელი ავტორი, რომელიც საქართველოს ეპიზოდურად კი არ სწევია, არამედ ქვეყანაში საკმარისზე მეტი დრო გაუტარებია იმისთვის, რომ მდგრადი შთაბეჭდილებები და მართებული დასკვნები ჰქონოდა. მისი აღქმა კიდევ უფრო მნიშვნელოვნად მოგვეჩვენება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ თეოფილაქტოსს არაერთი ეროვნების ხალხთან ჰქონ-

და კომუნიკაცია, მაგრამ ბერძნებისადმი უპირობო სიყვარულის ფაქტს მხოლოდ ქართველებთან მიმართებაში აღნიშნავს, არა-და, მოგონებების თანახმად, საქართველოში მას ცხოვრების ყველაზე რთული პერიოდები გაუტარებია: *«ჩვენთვის და ჩვენი განჯვისთვის ამ ქვეყანაში ყოფნა სიმბოლუხი იყო, ჩაგან სწოხედ აქ მოხდა ბეჩქენი გიგანის მიჯაჭვა და განჯვა. ეს სიმბოლუხოდა ასხივებდა და გვანიჭებდა იმედს, ჩაც ჩვენი მებჩქოდი სულისთვის ეხთა-დეხთი ნუგეში იყო»*. (Θεοφυσάκτου, 1997, გვ. 103-104).

ოქტომბრის რევოლუციის დროს თეოფილაკტოსი ისევ ბათუმს ირჩევს საცხოვრებლად: *„ხოცა იქაც მოვიდნენ თუხქები, ალაჰ ვისუხვე იქიდან სადმე წასვდა და ოჯახთან ეხთად დავიჩი ბათუმში. 9 თვე გასტანა თუხქების მიეხ ბათუმის ოკუპაციამ. 9 თვე - ხოგოხ ხანგხდივად მოჩანდა და იყო კიდეც ხანგხდივი პეჩიოდი. შემდეგ მოხდა ზავი»* (Θεοφυσάκτου, 1997, გვ. 45).

თეოფილაკტოსი იხსენებს: 1919 წელს, ბათუმში, პონტოს ეროვნული საბჭოს შექმნის დეტალებს (Θεοφυσάκτου, 1997, გვ. 45-46); ამავე ქალაქში, პონტოელი აქტივისტების მიერ ბერძნული გაზეთის (ელეფთეროს პონტოს/ თავისუფალი პონტოსი) გამოცემის ამბავს; პონტოს ეროვნული საბჭოს პრეზიდენტის, ვასილიოს იოანიდიშის აჭარაში მოღვაწეობასა და პონტოს რეგიონიდან ბათუმში თავმოყრილ ლტოლვილებს. დიდი ძალისხმევა გაუწევია საბჭოს, რათა ლტოლვილები ჯერ ბათუმში დაებინავებინა, შემდეგ კი საბერძნეთში გადაეყვანა (Θεοφυσάκτου, 1997, გვ. 51-52).

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ, თეოფილაკტოსის მოწმობით, იმ დროის ბათუმში პონტოელ ლტოლვილთა რიცხვი 15 000-ს აღწევდა (Θεοφυσάκτου, 1997, გვ. 51) და მათთვის ზღვისპირა ქალაქი მშობლიური იყო. *„ბათუმი ჩემთვის და ჩემი ახლობლებისთვის მეოხე გჰაპიზონი იყო“* - წერს მემუარების ავტორი (Θεοφυσάκτου, 1997, გვ. 9-10). „ეს, ერთი შეხედვით, თითქოს ჩვეულებრივი წინადადება, უზარმაზარ ემოციურ დატვირთვას იძენს. ტრაპიზონი ხომ პონტოელი ბერძნებისთვის აღთქმული მიწაა – ისეთივე წმინდა და საფიცარი, როგორც ებრაელებისთვის იერუსალიმი! სხვა ქალაქის თუ ადგილის ტრაპიზონთან შედარება მათი უმაღლესი შეფასებაა.“ (აბულაშვილი, ქყოიძე, 2021, 96).

1922 წელს, თეოფილაქტოსი ბათუმიდან ქ. თესალონიკში გადასახლდა და იქ განაგრძო დევნილი თანამემამულეების დახმარება, მაგრამ სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყვა მებრძოლის მოგონებებს სითბო და აღფრთოვანება ადამიანებისადმი, რომლებმაც მის ოჯახს უცხო გარემო მშობლიურად უქცევს.

თითქმის იმ დროს, როცა მებრძოლი თეოფილაქტოსი საბერძნეთში მიდის, ბერძენი მწერალი ნიკოს კაზანდაკისი საქართველოში ჩამოდის, რათა თანამემამულეთა რეპატრაციას უხელმძღვანელოს, თუმცა, ეს უკვე სხვა ისტორიაა - საქართველოსა და ბერძნებთან დაკავშირებული სხვა მოვლენებითა თუ მოგონებებით, მაგრამ მსგავსი ემოციებითა და განცდებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აბულაშვილი, ქყოიძე, 2021: აბულაშვილი, მ., ქყოიძე, ე. მეტყველი მარმარილოები, ეპიზოდები ქართულ-ბერძნული ურთიერთობის ისტორიიდან, ესეების კრებული, თბილისი: „ლოგოსი“ წიგნი გამოცემულია საბერძნეთის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მხარდაჭერით.

Συλλογικό έργο 2007: Εγκυκλοπαίδεια του Ποντιακού Ελληνισμού, Ιστορία-Λαογραφία- Πολιτισμός, τ. 3. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία

Θεοφύλακτου Θεοφύλακτου, Κ. 1997: Γύρω στην άσβεστη φλόγα, Βιογραφικές Αναμνήσεις, Αγώνες για την ανεξαρτησία του Πόντου, Θεσσαλονίκη: Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε.

Σαμουηλίδης, Χ. 2001: Στους Πέντε Ανέμους του Καυκάσου, Αθήνα: Λιβάνη